בע״ה, בין המצרים תשע״ט

הקדמה

בין המצרים – בין המגשימים

הדברים שלהלן נאמרו על ידי לכבוד אירוע היובל להקמתו של המושב רמת מגשימים, שהתקיים בסמיכות לימי בין המצרים בשנת תשע״ח. מכיוון שהספר נחתם בימים אלו, ראויים הדברים להיחקק בספר למשמרת.

״בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו״ (ויקרא כ״ה י״ג). זהו זמן של חשבון נפש וחשיבה וחזרה למקור.

יישובנו נקרא בשם ׳רמת מגשימים׳ ע״ש גרעין ׳מגשימים׳, שחבריו באו להגשים חלום ״בשוב ה׳ שיבת ציון היינו כחולמים״ (תהילים קכ״ו א׳) ולייסד יישוב יהודי בנחלת שבט המנשה בגולן, המושתת עפ״י התורה.

אנו נמצאים בפתחם של ימי ׳בין המצרים׳ שנקראו כן על שם הפסוק ״כל רודפיה השיגוה בין המצרים״ (איכה א׳ ג׳). חז״ל (איכה רבה שם) דרשו פסוק זה על הימים שבין י״ז בתמוז לתשעה באב, שהם ימי אבל ותשובה והתבוננות על המאורעות שפקדו את עמנו בימים אלו.

המושג ׳הגשמה׳ יכול להתפרש כדבר חיובי או כדבר שלילי, ואכן ימים אלו שאנו עומדים לקראתם הרי הם מקשרים בין שתי הגשמות השונות זו מזו בתכלית, בין חטא ההגשמה ובין חטא החמצת ההגשמה.

כלפי מה הדברים אמורים? במשנה בתענית (פרק ד׳ משנה ו׳) מובא: ״חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב״. הדבר הראשון שאירע בי״ז בתמוז הוא ״נשתברו הלוחות״, והדבר הראשון שאירע בתשעה באב הוא ״נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ״. שני מאורעות אלו פקדו את עמנו בהפרש של שנה ומעט, בעקבות שני חטאים חמורים – חטא העגל וחטא המרגלים. שני חטאים חמורים אלו זכורים לדורות.

נראה לומר, ששני חטאים אלו קשורים למושג ההגשמה. חטא העגל הוא חטא ההגשמה, וחטא המרגלים הוא חטא החמצת ההגשמה.

חטא העגל נעשה כתוצאה מאכזבתם של עם ישראל, לאחר מתן תורה, כאשר משה בושש מלרדת מהר סיני. ונשאלת השאלה, כיצד עם שראה מראות אלוקים פתאום כופר בהשי״ת? על כך משיב רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי (מאמר ראשון סי׳ צ״ז) ש״הרגישו אחדים מהם צורך לבקש להם נעבד שיוכלו לפנות אליו ככל האומות, אך גם הם לא כחשו באלוקותו של מוציאם מארץ מצרים – הם בקשו רק כי יהיה איתם תמיד נעבד מוחש, אליו יוכלו לרמוז מדי ספרם את נפלאות אלוקיהם – כאשר עשו זאת לימים אותם

המאמינים אשר בראותם את הארון אשר עשה משה ע״ה קראו: הנה הא-לוה! וכמו שאנו עושים כיום ברמזנו לשמיים ולכל דבר שנתאמת אצלנו, כי תנועתו אינה כי אם ברצון האלו-ה בלבד... חטאת העם הייתה איפה, רק בזה שעשו להם תמונה, דבר שנאסר עליהם, ובזה שייחסו כוח אלוקי לדבר אשר עשו בידיהם ומרצונם בלי אשר באה על כך מצוות הא-לוה... כל חטא העגל לא היה אפוא יציאה מעבודת אל מוציאם ממצרים, כי אם עבירה על אחת ממצוותיו – כי הוא יתברך אסר את עבודת התמונות והם עשו להם תמונה״.

הווי אומר, עמ״י לא כפר בהשי״ת, אלא חטא **בחטא ההגשמה**. לא היה בכוונתו לעבוד את העגל ולייחס לו אלוהות, אלא העגל שימש עבורם סמל מוחשי המגלם ומגשים את האלוהות – כפי ששימשו במידה מסוימת עמוד הענן ועמוד האש, וארון ברית ה׳. כעת שנעלם משה וחשבו שלא יחזור, רצו להגשים דבר שדרכו יוכלו לעבוד את השי״ת ועברו על מצוות ה׳ בעשיית תמונה. ואכן מפני טעות זו שבר משה את הלוחות, כי פחד שיחליפו את העגל בלוחות (עיין משך חכמה שמות ל״ב י״ט).

אך חז״ל מוצאים עוד שורש עמוק שהוביל לחטא העגל, ״אמר רבי יהודה אמר רב: יודעין היו ישראל בע״ז שאין בה ממש, ולא עבדו ע״ז אלא להתיר להם עריות בפרהסיא (סנהדרין דף ס״ג ע״ב). כלומר, תאוות הגוף היא שהובילה אותם לסור מאחרי ה׳.

ובגמ׳ ברכות (דף ל״ב ע״א) מובאת טענה זו ביתר שאת, שמשה רבינו בא בטרוניא כלפי רבש״ע שכביכול הוא הגורם לחטא העגל. כך מובא: ״מאי ׳ודי זהב׳ (דברים א׳ א׳)? אמרי דבי רבי ינאי: כך אמר משה לפני הקב״ה: רבש״ע בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די, הוא גרם שעשו את העגל. אמרי דבי רבי ינאי: אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר... א״ר יוחנן: משל לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס על צווארו והושיבו על פתח של זונות, מה יעשה אותו הבן שלא יחטא... א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן: מנין שחזר הקב״ה והודה לו למשה, שנאמר ׳וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל׳״ (הושע ב׳).

הוי אומר, כשהמצב הגשמי של האדם יותר מדי טוב, יש סכנה גדולה שייחטא, וכביאור מרן הראי״ה קוק זצ״ל (עין איה ברכות פ״ה מ״ו): ״מפני שע״י שהאדם רואה בעצמו שהוא עומד במעמד כזה שיוכל למלאת כל אשר תשאל נפשו, מסכים הוא בדעתו שלכך נברא, וכך היא תכליתו לפי תעודתו, ללכת אחר עיניו ולמלא כל תאוותיו, ומזה נעשה אצלו רדיפת התאוות וההסרה מדרך הטובה דרך משפט ושאיפה פנימית״. ומ״ריבוי העסק בהתאוות החושיות נעשה נוטה כולו אל המורגשות ואור השכל נעדר ממנו״(שם אות מ״ט), וזה חוץ מהעניין, ש״התגברות הכוחות הגופניים במדה יתירה גורמת חולשה לכוחות הנפשיים״ (שם). ושמא התאווה לחושניות ולגופניות קשורה אף היא לעשיית העגל עצמו שגם הוא היה בקשה של המוחש על פני הרוחני.

נמצאנו למדים, שחטא העגל ביסודו היה **חטא ההגשמה**, בין בעשיית העגל עצמו ובין מצד המצב המוסרי המגושם של החוטאים, בבחינת ׳ורם לבבך ושכחת את ה׳ אלוקיך׳

(דברים ח' י"ד), וממילא נמשכו לתאוות הגוף הגשמי. את זה אנו צריכים ללמוד ולהפנים ביום י"ז בתמוז, כדי לחזור בתשובה ולסור מההגשמה האסורה.

לעומת זאת, ביום תשעה באב חטאו ישראל בראשונה בחטא **החמצת ההגשמה**. זאת מנין? מרן הראי"ה קוק זצ"ל מבאר בספרו 'חבש פאר' (דרוש א'), שחטא המרגלים נבע מהחשש מפני הצפוי לעמ"י עם היכנסם לארץ. הם ראו שהארץ קשה ופירותיה גדולים ועבודת האדמה בה תובענית מאד, ולכן חששו מסיבוכים כלכליים וצבאיים שעלולים להביא למשבר רוחני של האומה וקישורה לתורה. הם טענו שהארץ 'אוכלת את יושביה', כלומר, מקלקלת את יושביה, וע"כ פחדו מסכנות רוחניות שהארץ טומנת בחובה. הם חששו שעמ"י ישקע בתאוות חומריות וע"כ הביאו את פירות הארץ הגדולים, כדי להמחיש את הסכנה הרוחנית שעלולה לצמוח דווקא מפני טובה החומרי של הארץ. יראתם הייתה מהחשש שכשעמ"י יכנס לארץ ותוחלף ההנהגה הנסית שהייתה במדבר להנהגה טבעית – הגשמה זו תביא לעזיבת התורה, ועל כן הם העדיפו להישאר בישיבה של משה רבינו במדבר, ולא להסתכן בהגשמת התורה בארץ מפני הסכנות הרוחניות. חשש היה שלא יהיה בכוח בחירתם של ישראל להתגבר על הפיתוי, ומשום כך הניאו את לב העם מלהיכנס לארץ. וכדברי מרן הרב זצ"ל (חבש פאר שם) "המרגלים שלקחו מפרי הארץ גם כן כונו בהם, להסיר לבבותיהם של ישראל מן הארץ, כי עיקר תכליתם לעבוד את ד'. ולזה דרושה הגברת השכל, ולפי טבע הארץ תתגבר התאווה. ויש לומר, שזהו שאמרו 'כי חזק הוא ממנו' (במדבר י"ג ל"א) 'כביכול אפילו בעה"ב אינו יכול להוציא כליו משם' (סוטה ל"ה ע"א), שחשבו שמכיוון שאת בחירת הטוב והרע נתן הקב"ה לבני אדם, הרי זה כביכול סילק רשותו מזה, ואמרו שלפי תגבורת הגופני שבארץ, אי אפשר כלל שיבחרו בטוב והקב"ה סלק מזה רשותו כביכול".

אך כידוע, המרגלים חטאו בחטא גדול וחמור, ועמ"י שילם על כך מחיר יקר וכואב. עמ"י נשאר בגלות למשך ארבעים שנה, עד תום כל הדור ההוא. הרצון האלוקי הוא שהתורה תתקיים דווקא בארץ, למרות הקשיים הרוחניים. במדבר היה 'כולל' של ערלים. לא עשו פסח ולא מילה ולא קיימו מצוות רבות נוספות. יעוד התורה הוא הגשמתה דווקא בארץ, וכדברי הרמב"ן שהתורה נקראת תורת אלוקי הארץ. וכפי שכתב ה'שם משמואל' (פרשת בלק שנת תר"ע) "הנה תכלית הכוונה שיבואו ישראל לארץ היא שיקיימו המצוות התלויות בארץ, ומזה יזדכך גם החומר שבארץ ויתקדש כל כדור הארץ, וכמ"ש אדמו"ר הרי"ם זצללה"ה מגור 'השמים שמים להי' והארץ נתן לבני אדם', הכוונה שיעשו מהארץ שמים. ומובן שאז כל השפע היה כולו קדוש, ואומות העולם המתפרנסים מהתמצית היו ג"כ צריכים להיות נכנעים לקדושה, כי באם לאו, לא יהיה להם שום שפע כלל... וזה היה רצון בלק שלא יכנסו לארץ רק יישארו במדבר, אף שיסתופפו תחת עננ הכבוד ושיאכלו המן וישתו מי באר, אך דבר לא יהיה להם מעוה"ז למען יישאר עוה"ז בחומריותו ויוכלו הם האומות העולם למלאת תאוותיהם החומריות בדברים רעים. ובלעם שרצה לגרשם מעוה"ז ומעוה"ב כמבואר במד"ר, היינו ע"י שלא יכנסו לארץ ולא יקיימו המצוות התלויות בארץ,

כי כבר נודע שעוה״ב שהוא בגוף ונפש בא לאדם ע״י הזדככות הגוף להיות שווה לנפש, והוא ע״י מצוות מעשיות שעושה הגוף, ובאם לא יכנסו לארץ יחסרו להם המצוות המעשיות, **כי כל המצוות המעשיות עיקרן הן בארץ**, כמ״ש הרמב״ן ז״ל וברש״י ובאבן עזרא כי המצוות הן משפט אלוקי הארץ... ובאמת כי תכלית ביאת האדם לעוה״ז הוא לעסוק במצוות מעשיות, כי לנשמה לא חסרו השגות אף טרם בואה לעוה״ז, ובואה לעוה״ז הוא רק לזכך את הגוף ג״כ, וכל הארץ ומלואה לא נבראו רק בשביל ישראל שנקראו ראשית... היינו אפי׳ דברים שהן בתכלית החומריות יש כוח בישראל לעשותם כולם קודש... **אבל לא ח״ו ליקח אותם להתגשם בהם, רק הכל עבור כבוד השי״ת**״.

וכן כתב מרן הרב זצ״ל (שם) ״מעלת א״י היא שיעלו בה ישראל לעבודה רמה כל כך, עד שכל מה שיתווסף להם ברכה בענייני העולם כן יוסיפו כבוד בנפשם ברוממות מעלה וקדושת אמונה ואהבת ד׳ באמת, ולתכלית זה אמרה תורתנו הקדושה תמיד ענייני היעודים על טובות העוה״ז, אע״פ שהן נבזות ופחותות אצל כל בר דעת מצד עצמם, אבל באמת הכל מיוסד על זה הסוד הגדול, שאין פחיתות כלל לשלמות החומר, אדרבה מעלה היא, אלא שע״י חלישות השכל תהיה במקרה שבה לעניין רע. אבל כשתהיה קדושת השכל ברוממות תכליתה אז זהו תקפו וגבורתו ותפארתו, כשיהיה לו כל טוב עולמי, ועל ידו יחרץ בענייניו לגדל ולרומם עניני הקדושה העליונה למען כבוד שם ד׳ יתברך״.

נמצאנו למדים, שימים אלו המחברים בין חטא ההגשמה לבין חטא החמצת ההגשמה צריכים ללמד אותנו לדעת להלך בין שני מצרים בחבל דק, בדרך הקודש, ולא לנטות ימין ושמאל – גשמיות המייחסת משקל רב לחומר וגורמת לרדיפה אחרי החומריות המתכלה המנותקת מהרוח, הרי היא סכנה ממשית כדברי הכתוב ״וילכו אחרי ההבל ויהבלו״ (ירמיהו ב׳ ה׳).

אך גם רוח מסתגרת המפחדת לממש את ייעודי התורה בתחתיות ארץ, המסרבת להאמין שאת תורתנו הקדושה צריך להחיות ולהגשים בארץ, כמוה כחטא המרגלים שעדיין מרקד בינינו (עיין בדברי הגר״א בקול התור פרק ה׳).

זכה דורנו ל״שוב ה׳ שיבת ציון היינו כחולמים״(תהילים קכ״ו א׳) ושבנו לארץ ושבנו לפני כחמישים שנה לנחלת שבט המנשה בארץ הגולן. ואכן התגשם חלום, וקמה וגם ניצבה לה קבוצת מתיישבים בני תורה שהחליטו להקים מושב חקלאי המושתת על אדני התורה וההלכה. אך משימת ההגשמה לא תמה. הגשמת החלום הוא תקווה גדולה שכרוכה בה גם סכנה לא קטנה. לדעת להיות מחובר לאדמה מחד, ולהיות מחובר לשמיים מאידך – הרי זו משימה קשה ביותר. לדעת לנחול את הארץ ולעובדה, ולזכור לא לנטות אחר הגשמיות והחומריות מחד, ולא לברוח לצד הרוחני המנותק מן הארץ מאידך, זו הגשמת התורה בבחינת סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

כדי להצליח להגשים חלום גדול זה, הכרח הוא שהתורה והקודש יהיו מרכזה של הקהילה. מאז ומעולם נקראו קהילות ישראל בשם ׳קהילות קודש׳, ללמדך שהקודש הוא המאחד

בין כל חברי הקהילה והוא העיקר, ובגינו יש זכות קיום לקהילה (עיין עין איה שבת פרק א' סי' כ"ה כ"ו).

לצערנו, היו הרבה מאחב"י שהלכו לדרך הגשמה של חקלאות יהודית בארץ ועזבו את שמירת התורה והמצווה, וחלקם עומדים כיום בפני שוקת שבורה בכל הקשור לזהות היהודית ואל הקשר עם עמם וארצם.

הפחד והחשש מפני הגשמת יתר הוא מוצדק. אך מי שהחרדה והיראה מלווים את כל מעשיו, ומכוון לשם שמים, ודואג בכל עת כיצד לעשות מהארץ שמים (כדברי חידושי הרי"ם), מובטח לו ששומר מצווה לא ידע דבר רע והקב"ה יסייע בעדו.

על כן שומה עלינו לחזק את הקשר שלנו לתורה ויראה, לחזק את שיעורי התורה בקהילתנו ולהרבות ספסלים של לומדים, לחבר את מעשינו עם ההשקפה הגדולה והקדושה של עול מלכות שמים ועול מצוות עד ש"כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'" (ישעיהו ס"א, ט') וירצו ללכת בדרכם.

פעמים רבות הזכרנו את דברי הנצי"ב בפירושו העמק דבר (דברים פ"ג ט"ז ד"ה ולראובני) מדוע משה רבינו נתן נחלה זו לחצי שבט המנשה שלא דרש זאת. והשיב, שלפי שראה משה שכוח התורה שם מעט, על כן השתדל לשתול בקרבם (של בני ראובן וגד) תלמידי חכמים שיאירו מחשכי ארץ, והוסיף "ומזה ילמדו לדורות להשתדל לדור במקום תורה דווקא, כי בזה תלוי חיי ישראל". משה רבינו הביא את שבט המנשה לכאן להפיח רוח של תורה לשבט ראובן וגד מחשש שייסחפו במידת יתר אחר הגשמיות.

פעמים רבות התקשיתי בהבנת דברי הנצי"ב. הלא אם כדבריו, היה צריך לפזר את חצי שבט המנשה בתוך נחלת ראובן וגד, ומדוע קיבל דווקא את החלק הצפוני בעבר הירדן?

וחשבתי לתרץ עפ"י דברי הנביא: "מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ" (ירמיהו א' י"ד). מכיוון שהרעה תיפתח מצפון, יש להקדים רפואה למכה ולהגביר שם את כוח התורה, שיהיה למגן מפני הרעה שלא תבוא, וכדברי רשב"י (בפתיחתא למדרש איכה אות ב') ששומרי העיר "אלו סופרים ומשנים שהם הוגים ומשנים ומשמרים את התורה ביום ובלילה". ריבוי התורה במקום, הוא המגן על כל האומה מפני רעה שלא תבוא, בבחינת "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (דברים כ"ח י'). על כן בנחלה זו בייחוד צריך להגביר תורה ויראה, ולהוות דוגמא ומופת ליעוד התורה בחיבור בין תחיית הגוף והנשמה, החול והקודש.

וכפי שזכינו לראות ברכת ה' בעבודת הקרקע בנחלה זו, ובה אנו זוכים לברכת הקץ המגולה שא"י נותנת פירותיה בעין יפה לעם הקרב לבוא המעבד את אדמתה (עיין סנהדרין צ"ח ע"א), כן נזכה להתחזק בתורה ויר"ש ובהוספת קדושה עד ש"אורחות חיינו המבוססים על יסוד התורה ואמונת אמן באחיזה של בנין עולם והרחבת היישוב המעשי בארץ הקודש, יהיו למופת לכל המון אחינו המתנחלים בישוב החדש מיד ולדורות, וכל אשר תוסיף החריצות המעשית, ועמה ההצלחה בברכת ד' על הולכי בדרכו, בהיותם ג"כ

עמוסים בדרך ארץ ויגיע כפים, המנעימים את החיים ומבריאים את הגוף ואת הנשמה ביחד, כן תוסיף הפעולה הרוממה הזאת להרחיב את חוגה ולאגד את משמרת ד׳ בהליכות החיים של תורה ומצווה עם תחיית האומה המעשית על ארץ חמדתנו, שזה הוא באמת יסוד הצמחת קרן ישועה לבית ישראל״. (אגרות ראיה א׳ עמ׳ קע״ב).

ונסיים במשאלתו ותקוותו הגדולה של מרן הרב זצ״ל:

״הכל מסייעים למלאכת שמים כוללת כזאת, אשר נתעוררו אנשי מעשה יראים ושלמים, לבנות נשמות ארצנו הקדושה, בעת לחננה בעת כזאת אשר קול קול יעקב הולך ונשמע בכל קצוות הארץ: שבו בנים לגבולם. ויסוד הקודש, שהוא מקור החיים, קדושת התורה והמצווה באש דת קודש ואמונת אומן, מוכרח הוא שיבוסס בבניין הארץ בכל עז ואומץ. ומה גדולה וקדושה היא הפעולה של יסוד מושבות ביחוד לכינוס של שלמי אמונים ועל פי התורה והמצווה, בחיי היחיד והציבור למעלה בקודש, כרצון כל יראי ד׳ וחושבי שמו. המושבות הללו, כשיכונן ד׳ מעשינו, תהיינה לאות ולמופת בעהי״ת לכל שלמי אמונים מקרוב ומרחוק, להחזיק בבניין ארצנו הקדושה בכל רשפי אש אהבת עולמים, ויחזקו את יסוד היהדות והתורה והיראה בישוב החדש בכלל״. (אגרות ראיה ח״ב עמ׳ רצ״ט).

יה״ר שנזכה להגשים משאלה זו במהרה בימינו אמן.

אמר ה׳ מבשן אשיב, אשיב ממצולות ים (תהילים ס״ח כ״ג).

כחלק הראשון של ספרנו, מבשן אשיב, אף חלק זה התגבש מתוך שאלות הלכתיות ששאלוני תושבים ותלמידים. התשובות לשאלותיהם נענו, לאחר עיון ויגיעה משותפים, במסגרת מתן שיעורים קבועים שניתנו לאנשי העמל שחזרו מיום עבודתם לביהמ״ד שוקק חיים, בשעת ערב מאוחרת, תוך כדי שהדברים מתלבנים ומתבררים ע״י המשתתפים עצמם, ואף מתבארים חידושים יפים וסברות ישרות, והתורה פרה ורבה. על כן חלקם של משתתפי השיעור מוטבע בספר זה בבחינת ״הרבה למדתי מרבותיי, ויותר – מחבריי, ומתלמידי יותר מכולן״ (תענית דף ז׳ ע״א). ומה נאה הוא המראה של לימוד תורה של ת״ח אנשי מעשה, בשעת לילה מאוחרת לאחר יום עמל, המחדדין זה את זה בהלכה. וספר זה הרי הוא התגשמות החזון של ״הליכות החיים של תורה ומצווה עם תחיית האומה המעשית על ארץ חמדתנו״ (שם). כמו כן חלק ניכר מהשיעורים נמסרו לפני תלמידים מקשיבים בישיבת איתמר יע״א, ונצרפו ונתלבנו בדיבוק חברים בדרך העיון הישיבתית.

דרכה של תורה בהוראה.

כתב הגר״א באדרת אליהו (דברים פי״ג ט״ו) על הפסוק ״ודרשת וחקרת ושאלת היטב״ (דברים י״ג ט״ו) שהדיין ההגון צריך להיות ניחן בב׳ תכונות: א. להיות בקי בחדרי התורה להוציא הדין לאמיתו. ב. להיות בקי ביישובו של עולם שיוכל להכיר בין האמת והשקר בדברי בעלי הדין או העדות. וזהו שאמר הכתוב ״אמת״ – הדין עפ״י התורה. ״נכון״ – הטענה על פי ישובו של עולם. וזהו שאמרו חז״ל ׳אם ברור לך הדבר כאחותך׳ (שבת

קמ״ה ע״ב) ועוד אמרו ׳אם ברור לך הדבר כבוקר׳. היינו שצריך להתברר לו עפ״י התורה שהיא כאחותו, שמבואר איסורה בתורה, וגם שיתברר לו על פי ישובו של עולם, כעניין הבוקר, שהוא עניין פשוט ביישובו של עולם״.

ונראה שה״ה לכל מורה הוראה הבא לפסוק הלכה למעשה, שצריך תחילה להיות בקי בהלכה להוציא דין אמת, אך לא פחות מכך, חייב ג״כ להכיר את המציאות בשטח, שהרי ההלכה תלויה במציאות וצריך להבין ולהכיר את העניין לאשורו.

פוסק הלכה צריך להיות גם אדם קשוב היודע להלך כנגד רוחו של השואל (עיין רש״י במדבר כ״ז י״ח), אך צריך זהירות רבה מאד לא לשנות מדרך האמת מפני רוחות או ׳מודות׳ השולטות במרחב. אמנם הפוסק צריך להיות מעורב עם הבריות להכיר את צרכיהם ולבטיהם ולהיות מודע לקשיים שלהם, אך תפקידו הוא להנהיג את צאנו ולרוממם, וליצור בהם שאיפות רוחניות גדולות ולא להנמיך את התורה אליהם בשביל למצוא חן בעיניהם וכדו׳. רבנו מרן הרצי״ה קוק זצ״ל היה מתבטא בהקשר זה ואומר: ׳העם אל התורה׳ ולא ׳התורה אל העם׳. הוי אומר, יש לרומם את הציבור אל התורה וגדולתה ולא להנמיך את התורה בשביל למצוא חן בעיני מאן דהו.

הדרכות יסודיות אלו לימדנו מרן הרב זצ״ל בעין איה (שבת ח״א פרק א׳ סי׳ ע״ט) וז״ל: ״בשעה שהדורות מקולקלים וצריך לסעדם בדרכי תורה להורותם בדרך ד׳ הטובה והישרה, צריך שתהיה ההשקפה של המדריכים הקדושים פונה תמיד אל התורה, אל החיים שבביהמ״ד, משם יראו יפה איך החיים צריכין להיות ועל פיהם יסודרו״.

אך הרב מזהיר שאסור למנהיג להתבונן על החיים המקולקלים שבשוק ולהתרשם מכך, ומתוך כך להוריד את הרף ואת התביעה. כשם שרופא הבודק חולה וצריך לתת לו הוראות ותרופות, אסור לו להיות מושפע רגשית מן החולה, הוא הדין בפסיקת ההלכה. לדוגמא, רופא שהגיע למסקנה שאסור לחולה סכרת לאכול מאכלים המכילים סוכר, אסור לו להתחשב בצערו של החולה שמאוד אוהב דברי מתיקה, ועדיף שיכתוב את הוראות הרפואה בחדר סגור כשהוא אינו מושפע מתגובת החולה.

כך גם בפסיקת ההלכה. מורה ההלכה צריך לפסוק ״רק איך שיוכרע דבר זה מצד עומק חכמת התורה, שכוללת הכל והיא מוליכה לדרך הישרה והנכונה, צריכים להסתכל בזה, ולא יצא היוצא להסתכל ג״כ איך ראוי דבר זה להיות נדון מצד החיים שחוץ לביהמ״ד״.

ומדוע דבר זה כל כך חשוב? מפני ״שבראותו הקלקולים הרבים והנטיות הרבות שבלב העם להפקרות ולשילוח תאוה וחפצם בשמחת הוללות, יפול עליו לבבו וידמה שאי אפשר כלל להנהיג באומה חיי שמחה של טהרה ושל תעודה קדושה״. אותו חכם יתייאש ולא יאמין בכוחו של הציבור להשתנות ולהתרומם לדרך ד׳. ״אבל אין הדבר כן, כי צריך לדעת שימין ד׳ רוממה, **ואיך שהחיים צריכים להיות בצביונם ע״פ התורה שרוחה הולך בביהמ״ד, כן יקבלו ישראל את החיים וכן יתקיים הדבר באומה**״. ולכן מסיק הרב ״**ע״כ**

חלילה שישפיעו החיים שחוץ לביהמ״ד בקלקולם על כח חיתוך ההלכות וההדרכות הצריכות לצאת דווקא מביהמ״ד מקום התורה״.

ואין זה סותר שהמורה הוראה צריך להיות מעורב עם הבריות ומכיר את תביעותיהם. ״צריך אמנם לעניין התורה והדרכתה לדעת ערך החיים ותביעותיהם האמיתיות בצרכים הראויים המביאים את הטובה השלמה לעולם, אבל לא להיות נפעל מסדרי החיים המקולקלים מצד היותם כך בפועל באשמת נפילת הדורות, וחלילה לערב אותם בצד מה בהכרעת עניני תורה והנהגות כלליות באומה, שהיא עם קדוש לה׳״.

אמנם המורה הוראה ״למען דעת את הקלקולים שבחיים, להשכיל איך לגודרם, ראוי לצאת (ולהכיר) גם בשעה שהחיים מקלקלים דרכיהם״, אך לא להיות מושפע בצורה מעשית של פסיקת ההלכה מאותם קלקולים כי ״בזאת ההנהגה תפוג תורה ויצא משפט מעוקל״. אמנם פוסק צריך לזכור את דברי רשב״ל שאמר ״אסור לת״ח להורות הלכה בציבור, עד שיהיו דברי תורה ערבין על שומעיהם, ככלה הזו שהיא ערבה על בעלה ומתאוה להיות שומע את דבריה״ (תנחומא כי תשא סי׳ ט״ז), אך זה מדבר על העיתוי הנכון, מתי לומר את הדברים כדי שיהיו נשמעין, אך אין לו לפוסק להיות מושפע מהזרמים התרבותיים החיצוניים, שאינם מכרם בית ישראל, בתוך פסיקת ההלכה.

פעמים רבות בא שואל אל הרב ומבקש 'פתרון' לבעיה הלכתית, ומנימת דבריו ניתן להבחין כי 'מתחת לפני השטח' ההתייחסות היא שכביכול התורה ומצוותיה הן 'בעיה' והפוסק צריך 'לפתור' אותה ולמצוא דרך להתיר. אך אנו למדנו בבית מדרשנו את ההיפך: התורה אינה 'בעיה', אלא היא המובילה והמדריכה את האומה לעשות את הטוב והישר בעיני ה', והרצון האלוקי הוא הפתרון האמיתי גם אם יישומו הוא לפעמים קשה. אמנם, חז״ל אמרו ש״כח דהיתרא עדיף״ (ביצה ב' ע״ב), כי כדי להקל צריך בהירות גדולה בידיעת הדינים ואילו בשביל להחמיר מספיק שיהיה ספק, אך זה רק במקום שראוי להקל מצד הדין ובדרכי הפסיקה המקובלים, וכפי שכתב מרן הרב זצ״ל (שו״ת אורח משפט סי׳ קי״ב) ״ובאמת דרכן של רבותי הגאונים הצדיקים שזכיתי לשמשם, זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל, היה שלא להיות נוטים להחמיר בכל מה שיש מקום להקל, ביחוד בדברים שאין היסוד חזק ע״ז בדברי רז״ל בתלמודים, שדי לנו מה שלא נזוז ח״ו ממה שהונהגנו ע״פ מנהגי רבותינו הפוסקים. אבל בפרטים שיש לדון לכאן ולכאן ודאי הנוטה להקל להיות חכם להיטיב ה״ז משובח, ובלבד שיהיו דבריו מיוסדים ע״פ עומק ההלכה וסברה ישרה״. אך כשהדברים נדחים מדברי הפוסקים, שכל ישראל נשענים עליו, לפעמים הדרך הנכונה היא לאסור, ורק במקרים נדירים של הפסד וצער גדול וכדו' וכהוראה חד פעמית ע״י ת״ח מובהק, הפסיקה יכולה להיות שונה.

התבטלות לגדולי ישראל – תנאי להוראה

במדרש תנחומא (פרשת שמיני סי׳ י״א) מובא: ״אמר ר״ע: נמשלו ישראל לעוף, מה עוף זה אינו יכול לפרוח ללא כנפיים, כך ישראל אין יכולים לעשות דבר בלא זקנים״.

רבותינו הראשונים והאחרונים הראו לנו דוגמה חיה לזהירות מופלגת מפני הוראה בפני רבותיהם, ובהרחבה – זהירות מפני הוראה שאינה מתאימה להכרעת הכלל.

בשו״ת הרא״ש (כלל ד׳ סי׳ י׳) אנו מוצאים כיצד ביטל דעתו מפני דעת חבריו מגדולי החכמים, שהתקבלה על אנשי מקומו בסוגיית שאלת גשמים בין פסח לעצרת. לא זו בלבד שלא כפה דעתו, אלא שאף בתפילת יחיד שלו עצמו לא אבה לשנות מהכרעת הציבור שפסקו עפ״י גדולים אלו שכן ״לא רציתי לעשות אגודות אגודות״.

המהרש״ל, מגדולי דורו של הרמ״א, ׳מכה על חטא׳ על שהורה לברך ׳שהשמחה במעונו׳ בסעודת סיום מסכת, ותלה פורענות שבאה עליו על ״שעברתי על דברי רבותי, שלא שמעו מעולם דבר זה״. (׳ים של שלמה׳ ב״ק פ״ז סי׳ ל״ז).

אף מרן הראי״ה קוק זצ״ל סבר לחדש חידוש מסוים, ולאחר מכן כשראה שהרמב״ן חלק על דבריו, ביטל מיד את דעתו (עיין פנקסי הראי״ה חלק ג׳ פנקס ל״ה סי׳ ל״ט).

ועיין פת״ש בהלכות כבוד רבו (יו״ד סי׳ רמ״ב ס״ק ג׳) המביא בשם שו״ת ׳שבות יעקב׳ (ח״ב סי׳ ס״ד) וז״ל: ״וכבר אמרו חז״ל אסור לתלמיד להורות במקום רבו אא״כ רחוק ממנו ג׳ פרסאות, ומכל-שכן שרבותינו, הן הן הספרים אשר נתפשטו בקרב ישראל, ראוי לכל מי שהגיעו להוראה שלא יורה שום הוראה בלתי עיון. וכן הורה הפמ״ג בראש ספרו על או״ח, וכ״כ הפלא יועץ (ערך זכירה). וכן היה מזהיר הגרי״ד סולוביצ׳יק זצ״ל שאין לרבנים לפסוק שאלות מהטלפון מבלי לעיין בפנים בספרים מהטעם הנ״ל (עיין ׳נפש הרב׳ עמ׳ ל״ב).

הקפדה זו מבטאת את עומק ההכרה במהותה של הוראת הלכה, שאינה רק הכרעת השכל, אלא המשך שלשלת מסירת התורה מהשמים לארץ, עם כל גדרי כבוד רבו, ומתוך כך נובעים דברי חז״ל ש״כל החולק על רבו, כחולק על השכינה, וכל העושה מריבה עם רבו, כעושה עם השכינה. וכל המתרעם עליו כאילו מתרעם על השכינה. וכל המהרהר אחר רבו, כמהרהר אחר השכינה (סנהדרין ק״י ע״א ועיין בשו״ע יו״ד סי׳ רמ״ב ס״ב שהביאם להלכה!).

ההבחנה בין קטן לגדול

גם השמיעה בקול הזקנים צריכה הבחנה ודיוק, כדי לא לטשטש פערים בין המדרגות השונות. בגמ׳ בשבת (דף קי״ט ע״ב) מובא ״אמר רבי יצחק לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהושוו קטן וגדול״. ועל כך מזהיר מרן הרב זצ״ל (עין איה בכורים סי׳ ל״ג) ז״ל: ״והנה במערכה זו עלינו להשמר מטעות, שיוכלו קלי עולם לטעות, שהאהבה הכללית אך בזאת תהיה נכונה, בהסירה את ערך המדרגות שבעם, ולא יוכר איש פחות לפני איש מעלה וחכם לב לפני כסיל אדם. ובאמת זאת הדעה היא המהרסת את כל גדרות עולם, ותשוב לפוקה ולמכשול לקטני בנ״א, שיזנחו ע״י פריקת עול כזאת את עצת חכמים וקדושי עליון, בין בדורותיהם בין בדורות שלפניהם, ומזה תפוג ג״כ תורה ויראת ד׳ הטהורה.

ע״כ הזהירות של מניעת ההשוויה של קטן לגדול וחילוק המעלות, היא מאד נחוצה... למען יהיו הקטנים נשמעים לגדולים... למען דעת שיש הבדל בין קודש ובין קודש קודשים, בין איש נעלה ובין מי שהוא עוד יותר נעלה״.

וכבר הגרי״ד סולובייצ׳יק זצ״ל התריע על כך ״שאנחנו חיים בתקופה שיש בה הרבה זיוף התורה, בין מבית ובין מבחוץ, וכדי להגן מפני החשש הזה של זיוף צריכים לעשות קיום... והקיום לאמיתות וטהרת התורה הרי נעשה ע״י כך שיש בכל דור ענקי התורה שלומדים את התורה לאמתה ובטהרתה, ומלמדים אותה כך לאחרים״ (נפש הרב עמ׳ ל״ג). ועיין פתח עינים לחיד״א במסכת חגיגה (דף ט״ו ע״ב ד״ה ר״מ קרא אשכח) ודון מיניה ואוקמי באתרין.

ואכן צריך להבחין ולדקדק בין שאלות פרטיות שכבר נידונו בספרים, ובין שאלות שיש בהן מהלכות הציבור המצריכות ראייה רחבה ועומק הדעת של גדולי ישראל, שלהם יש גם נסיון גם חכמה וגם אחריות ציבורית. וכפי שכתב מרן הרב זצ״ל (עין איה ברכות פרק ט׳ סי׳ רפ״ח) ״מי ראוי להיות הוגה דעות וחושב מחשבות בדברים לאומיים וכלליים? איש זקן ה׳בא באנשים׳, איש שכבר כבש לו אורח חייו על פי נסיונות רבים וכבר משל על כל רגשותיו הפרטיים, בזאת תצא תורה ואורה לעם״.

וכאן מזהיר הרב מפני צעירים המורים לציבור כנגד הזקנים ״אמנם בקום צעירים, הצריכים למוסר פרטי בעצמם, לחוות דעת בעם בכללו, זהו הדרך המסוכן המביא להשחתה, כקללת ׳ונתתי נערים שריהם׳ (ישעיהו ג׳ ד׳), כי למי נאה להיות דורש באוכלוסא – בשביל אוכלוסא ועניניה הכלליים – ודבריו יהיו נשמעים ונפעלים? כשיהיה לפי גודל נפשו ראוי לזה כשמצטרפת מעלת הזקנה, הנסיון והחכמה ל׳בא באנשים׳״.

ויעויין בפירוש הגר״א למגילת אסתר על דרך הרמז (פ״א פסוק ה׳ ד״ה שאלו תלמידיו את רשב״י) שכתב, שבעקבתא דמשיחא חוצפא יסגי (סוטה מ״ט ע״ב) ונערים ילבינו פני זקנים וזקנים יעמדו מפני נערים וכחלק מתופעה זו יעמידו דיינים ופרנסים שאינם הגונים ובכך יתקיים ׳נערים פני זקנים ילבינו׳, עיי״ש.

ועל כך אמרו חז״ל ״תניא, ר״ש בן אלעזר אומר: אם יאמרו לך זקנים סתור וילדים בנה – סתור ואל תבנה מפני שסתירת זקנים בנין ובנין נערים סתירה״ (מגילה ל״א ע״ב).

ומי הם אותם הזקנים שיש חובה לצעירים לבטל דעתם מפניהם? ת״ח מגדולי ישראל הזקנים, שגם הם בצעירותם היו בטלים לרבותיהם, ומפני כך זוכים אף הם להקים דור של תלמידים ת״ח שינהיגו אחריהם, וכדברי המדרש תנחומא (פרשת כי תבוא סי׳ ד׳) עה״פ ״והיה אם שמוע תשמע בקול ה׳״ (דברים כ״ח א׳) – **אם שמעת לקול רבך – סופך שאחרים שומעים לך**״.

ואף מרן הראי״ה קוק זצ״ל הזהיר על כך בתשובה (שו״ת אורח משפט סי׳ קנ״ב) שצריך ״להרגיל במוסר ודרך ארץ את התלמידים שלא שמשו כל צרכן, שלא יקפצו להורות בלא

המלכה בגדולים מהם, ואז יתיישרו הדרכים כולם על פי התורה והמצוה, שלעולם דרכיה הם דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום״.

וידועים דברי ׳החינוך׳ (מצווה תצ״ה) שמצוות ׳עשית על פי התורה אשר יורוך׳ כוללת ש״בכלל מצווה זו ג״כ לשמוע ולעשות בכל זמן וזמן כמצוות השופט, **כלומר החכם הגדול אשר יהיה בזמנינו**... והעובר על זה ואינו שומע **לעצת הגדולים שבדור** בחכמת התורה ככל אשר יורו – מבטל עשה זה ועונשו גדול מאד, **שזהו העמוד החזק, שהתורה נשענת בו, ידוע הדבר לכל מי שיש בו דעת**״. ו׳החינוך׳ חזר על כך גם במצוות ׳לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל׳ (שם מצווה תצ״ו), שיש איסור לחלוק על בעלי הקבלה ולשנות את דבריהם ולצאת ממצוותם בכל ענייני התורה, ואין זה נוהג רק כלפי ביה״ד הגדול, אלא חיוב ש״**בכל דור ודור גם כן שנשמע אל החכמים הנמצאים** שקיבלו דבריהם, ושתו מים מספריהם, ויגעו כמה יגיעות בימים ובלילות להבין עומק מליהם ופליאות דעותיהם, ועם ההסכמה הזאת – נכון אל דרך האמת בידיעת התורה״ עיי״ש. ואף הרא״ש פסק כן להלכה, שמצווה זו נוהגת לדורות (עיין שו״ת הרא״ש כלל עשרים ואחד סי׳ ח׳ וט׳). וכן פסקו גדולי הדורות, ואף מרן הראי״ה קוק זצ״ל פסק כן, והוסיף שאף אין צריך ראיה לכך ״דמלתא דפשיטא היא מסברא דצריך לשמוע לדברי גדולי האומה, וכבר כתבו הפוסקים דסברא הוי דאורייתא ממש״ (עץ הדר, סעיף מ׳, עיי״ש באריכות). ומה שברור בכל מקצוע אחר, שאין להשוות הבקיא והוותיק לצעיר חסר הניסיון, ובפרט בענייני רפואת הגוף, כ״ש בענייני תורה והוראתה, שהם רפואת הנפש, ולא תהא כהנת כפונדקית.

כוחו של המרא דאתרא

אלא שאף מרן הראי״ה קוק זצ״ל הבחין בהבדל בין מורה הוראה המשועבד לציבור ונושא בעול ציבורי, לבין ת״ח אף שיהיה מן הגדולים אך אינו נושא בתפקיד ציבורי עם אחריות – שלראשון יש אחריות ציבורית והכרת המציאות המלווה בסייעתא דשמיא. וכך כתב מרן הרב זצ״ל (אגרות ראיה ח״א עמ׳ רצ״ב): ״אספר לכבוד תורתו מעשה ששמעתי. בימי הגאון ר׳ ליב קאוונער ז״ל רצו נכבדי קאוונא שיתיישב הגאון החסיד ר׳ ישראל סלנטר ז״ל בקאוונא, וכשבאו לשאול על זה דעת הגאון ר׳ לייב, אמר להם: אם הוא רוצה לקבל עליו משרה של הוראה טוב, ואם הוא רוצה לשבת בתור איש פרטי איני מרוצה בדבר. וכששאלו אותו טעמו, אמר להם, שאפילו הגאון היותר גדול והצדיק היותר נשגב לא יוכל לעמוד על דעתו של המשועבד להורות לרבים, ולדעת צרת נפשו, כדי לדון אותו לכף זכות״. והדברים מאירים.

וכעין דברים אלו כתב רבי חיים מוולז׳ין בשו״ת חוט המשולש (ח״א סי׳ ח׳) בעניין היתר עגונה בתשובה לבעל ׳מנחת אהרן׳ שאסר וכתב לו הגר״ח וז״ל: ״וראיתי שברוב דברינו כוונתינו הולך אל מקום אחד אלא שכת״ר נוטה אל החומרא מחמת שאין הדבר מוטל עליו. ואף אני כמוהו לא פניתי אל צדדי היתרים העולים מתוך העיון טרם הועלה עלי עול הוראה. והן עתה שבעוה״ר בסביבותינו נתייתם הדור מחכמים והעלו על צווארי עול

ההוראה מכל הסביבה שאינם מתירים בשום אופן בלתי הסכמת דעתי הקלה וחשבתי עם קוני וראיתי חובה לעצמי להתחזק בכל כוחי לשקוד על תקנת עגונות״. הרי מפורש, שהגר״ח כותב שיש יתרון למרא דאתרא שעליו מוטל ׳עול ההוראה׳ וע״כ מוכרח הוא להתאמץ לנסות להתירה בכח דהיתרא, לעומת מי שלא מוטל עליו עול ההוראה.

זאת ועוד, פעמים על מרא דאתרא, המכיר את מקומו ואת אנשיו, לנסות להלך בדרך הקולא כדי לא לאבד את קהל שומעיו וכדי לא להשליך את האבן אחר הנופל. לפעמים הציבור אינו מסוגל לציית לדברי הרב, ואם הרב לא ימצא צד להקל, עלולים שומעיו לראות עצמם כעבריינים ומתוך כך להיכשל גם בעבירות אחרות, שהרי בלא״ה יחשבו את עצמם בעיניהם כרשעים, ובכה״ג על מורה ההוראה לנסות בכל כוחו למצוא פתח להיתרא בזהירות גדולה אם יש מקום לכך.

כך הסביר מרן הרב זצ״ל את הסיבה שצירף לספרו ׳שבת הארץ׳ מבוא בעניין היתר ההפקעה וז״ל: ״בתחילה חשבתי להדפיס רק את ההלכות שסידרתים לעצמי כדי להורות הוראה לשומרי שביעית הבאים לשאול על פרטי דברים, ואח״כ כאשר ראיתי שהרשעים חפצים שלא ימצא שום מתיר בדרך הפקעה שבעולם, כדי שיוכלו לצאת בפומבי ולהגיד בריש גלי שצריך היישוב לפרוק לגמרי עול מצוות ח״ו, שהרי בין כך ובין כך הכל אסור, ואז היתה הפרצה נוראה לא רק בעניין שביעית, אלא בכל ענייני מצוות התלויות בארץ ובכל ענייני היהדות, שכך הוא הדרך כשאדם חושב עצמו לרשע הוא מתפרץ יותר ויותר, כמש״כ הפרשנים בפירוש ׳אל תהי רשע בפני עצמך׳ (אבות פ״ב מי״ג)...הייתי מוכרח לכתוב בזהירות גדולה דברים של מליצת זכות על הסומכים על ההיתר, שכבר יצא ונתפרסם מבלעדי ע״י הגרי״א והרב הספרדי אלישר ז״ל ועוד כמה מפורסמים״ (אגרות ראיה ח״ב עמ׳ קנ״ד). וכוונתו לדברי הרמב״ם בפה״מ (שם) שכתב ״אל תהי רשע בפני עצמך – אם יחשוב האדם את עצמו רשע, לא תהא חמורה בעיניו שום עבירה לעשותה״, וכ״כ רבינו יונה (שם), וע״כ אחריות זו מוטלת ג״כ על כל ׳מרא דאתרא׳ המכיר את בני עדתו.

במקום אחר (אגרות הראיה ח״א עמ׳ שמ״ז) הרב הוסיף, שההיתר פעמים מחזק שאר עניינים של קדושת התורה והמצווה עיי״ש. ועיין שו״ת אורח משפט (סי׳ קי״ב) שכתב ״וכבר כתבתי למעלת כבוד תורתם, שאני יודע ברור תכונת בני דורנו, שדווקא ע״י מה שיראו, שכל מה שיש להתיר ע״פ עומק הדין מתירים אנחנו, ישכילו לדעת, שמה שאין אנו מתירים הוא מפני אמתת דין תורה, וימצאו רבים הדבקים בתורה שישמעו לקול מורים בע״ה, מה שאין כן כשיתגלה הדבר, שישנם דברים כאלה, שמצד שורת ההלכה ראויים הם להיתר ורבנים לא חשו על טרחם וצערם של ישראל, והניחו את הדברים באיסורם, יוצא מזה ח״ו חילול השם גדול מאד, עד שמתרבים המתפרצים על כמה גופי תורה, שאם הרבנים רוצים היו יכולים להתיר, וע״י זה יוצא משפט מעוקל״ עיי״ש.

בעין אי״ה (שבת פ״א סי׳ פ״ה) מבאר הרב מדוע כ״כ חשוב להישמע לפסק של המרא דאתרא ולא לחלוק עליו, גם במקום שיש פנים אחרות בהלכה, כי ״במקום שעפ״י

ההשגחה הא-לוהית היה שם אדם רשום, והיותו שמה פעל לקבע הוראה באחת הדרכים, היא לאות כי כפי תכונת יושבי המקום ההוא כך היא טובתם שיתנהגו באופן זה דווקא, והמרחיקם מדרכם זה – הוא מעביר עליהם את דרך ד' הישרה... הנה מאת ד' היתה זאת שדוקא ע"פ דרכיו והוראותיו של רב יתנהלו בדרך התורה, וזהו הצד הטוב לפניהם בדברים שיש להם פנים שונים בהלכה, ע"כ לא נכון להשיג גבולות עולם". עיי"ש.

זאת ועוד, ידיעת ההלכה כשיש מקום לקולא חשובה מאד כדברי מרן הרב זצ"ל (שמונה קבצים קובץ ח' סי' ח') וז"ל: "הבירור של ההלכה, בכל החוגים, מועיל הוא להסיר את המחשך של הדמיון מעל אורח החיים. המחשבה הבלתי ברורה בתורה המעשית, מוכרחת היא להרחיב את גבולי האיסורים מאפס ידיעה, וממילא מתרבה החוג המעכב את הנטיות הנפשיות והמעשיות מלהתפשט בפעולותיהן. וכשעל פי היסוד של ההלכה הברורה אין צורך בצמצומים הללו, הרי התכונה הנפשית, המרגשת בגודל החיים של חושה הפנימי את הראוי ואת הנמנע, אינה עוזרת לאותן המניעות, וממילא נכשל בהן האדם בתכונה של שגגה מזידית, הדומה למתכוין לבשר חזיר ועלה בידו בשר טלה (נזיר כ"ג ע"א), שצריך סליחה וכפרה. ואין דבר המציל ממבוכה זו כי אם הישרתה של אמתת ההלכה, בליבונה ובירורה, שהיא מנהירה את המחשכים, ונוטלת את הערבוביה הדמיונית מהרחב הרחב של מהלך החיים, שבהיותו בלתי מסודר, אז אותו האבק הדמיוני מחשיך הוא את עולמו, בונה מחיצה של ברזל המפסקת בינו ובין אביו שבשמים. ומאורות הקודש, ויסודות החיים העליונים בטהרת קדשם, מסתתרים ממנו על ידי ערפלי הדמיון, אשר שם מעכבים כאלה, אשר באמת לא היו ולא נבראו. זאת היא הגדולה הנולדת מיסוד העסק של התבררות ההלכה בכל ענפי החיים והמעשה, וקל וחומר בכל ענפי המחשבה וההגיון. ואוירא דארץ ישראל, המאיר באורו החי על פני מחשכי עולם, והמעלה ברוממותו את היסוד הדמיוני שבנפש לצורה שכלית בהירה, הוא מרפא את המחלה המחשיכה הזאת. וכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וקל וחומר שהשכלתו הרוחנית היא מחוורה, כיון שגם דמיונו מואר יפה". ועיין בספרנו סי' ל"ב וסי' ל"ח.

וא"כ אף כאן על מורה ההוראה לדקדק בדרכיו וללכת בדרך הקודש לאחר הימלכות עם גדולי ישראל ופוסקי הדור.

אף אנו בספרנו, ניסינו ללכת בדרך הקודש הזו, ולא הורינו הלכה אלא לאחר התייעצות עם גדולי ישראל מפוסקי הדור.

שלמי תודה

אודה ה' מאד בפי ובתוך רבים אהללנו, ששם חלקי מיושבי ביהמ"ד ללמוד וללמד ועל כל אשר גמלני כרחמיו וכרוב חסדיו. בייחוד עלי להודות להשי"ת על שזכיתי משחר נעורי ללמוד בישיבת מרן הראי"ה קוק זצ"ל, וספגתי בה תורה ויראה מפי מוריי ורבותיי, תלמידי ראש הישיבה מרן הרצי"ה קוק זצ"ל, בנו יחידו וממשיך דרכו של מרן הראי"ה

קוק זצ״ל אשר יצקו מים על ידיו. בכרך א׳ הארכתי בכל הכרת הטוב לכל רבותי שלמדתי מהם. יעויין שם באורך.

הרבה שלוחים למקום, אך השלוחים העיקריים שבזכותם זכיתי להיות נטוע באוהלה של תורה, הלוא הם הוריי היקרים, אבי מורי ר׳ יהודה מיכאל הי״ו ואמי מורתי חנה מרים הי״ו, שגידלו אותי לתורה ויר״ש ומידות טובות ועודדוני ללא הרף להמשיך בעבודת הקודש, ישלם להם ה׳ שכרם. יה״ר שיזכו לאורך ימים ושנות חיים בבריאות גופא ונהורא מעליא, עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו, ויזכו לראות מכל יוצאי חלציהם נחת ואושר ויה״ר שזאת התורה לא תמוש מפי זרעם וזרע זרעם מעתה ועד עולם.

כן עלי להודות לחמי וחמותי היקרים פרופ׳ משה ונעמי גמרי הי״ו, אשר עודדוני בלימוד התורה והרבצתה, והם מאוהבי התורה ולומדיה ומחזיקיה. הרבה מידות טובות וענווה למדתי מהם, ישלם להם ה׳ שכרם ויזכו לאריכות ימים בבריאות גופא ונהורא מעליא וברוב נחת ושמחה מכל יוצאי חלציהם.

הנני מודה מקרב לב למו״ר הגאון הרב אביגדור נבנצל שליט״א, רב העיר העתיקה בירושלים עיה״ק תובב״א, אשר על אף עיסוקיו הרבים הסכים לעבור על הספר מילה במילה מתחילתו ועד סופו והוסיף הערות והארות ואף תיקוני לשון ומסר לי שנהנה מאד מהדברים, ואין לתאר את גודל העידוד והחיזוק שבדבריו ואף צירף את הסכמתו לספר. את כל הערותיו של הרב שיבצתי בספר על אתר, פרט למקומות שבהם שינינו מן הכתוב וביטלנו דעתנו מפני דעת הרב. הרבה מהתשובות נועצתי עם הרב, ובאותם מקומות הזכרתיו בגופן של התשובות, והנני מוקיר לו טובה גדולה ועצומה ומברכו בכל לב שיזכה להמשיך ולזכות את הרבים בתורה ויראה בבריאות גופא ונהורא מעליא באורך ימים ושנות חיים להגדיל תורה ולהאדירה, עד כי יבוא ינון, בב״א.

כאן המקום להזכיר את הרבנית הדגולה שפרה נבנצל ע״ה, אשת חיל עטרת בעלה, שהלכה לבית עולמה בליל שבת קודש פרשת תרומה ד׳ באדר א׳ תשע״ו, שהיא תמיד הייתה עוזרת ונענית בשמחה כשניסיתי להשיג את הרב לשאלות והתייעצויות, וביתה היה פתוח לרווחה, והייתה עונה תמיד בסבלנות, במאור פנים ובלב חם, ומתעניינת בשלום משפחתנו, ואנו מחויבים לה הרבה הכרת הטוב. ווי להאי שופרא דבלי בעפרא, תהא נשמתה צרורה בצרור החיים אמן.

כן ברצוני להודות לגאון הרב אברהם דב אוירבך שליט״א רב ואב״ד לעיה״ק טבריה ת״ו, המלווה ומעודד את רבני הגולן ותושביו במשך עשרות בשנים בעצה ותושייה, ופתח דלתו בפני במשך שנים רבות וזכיתי לקבל ממנו תשובות רבות לשאלותינו והרבה תורה חכמה ויראה למדתי ממנו. הרבה מדבריו אלי שזורים בתשובות בתוך הספר. ביחוד זכות גדולה היא לי שאבי מורי שליט״א זכה ללמוד אצל אביו הגרש״ז אוירבך זצ״ל ואני זוכה ללמוד מבנו הגרא״ד שליט״א שדלתו פתוחה לכל דורש עצה ותושייה כדרכו של אביו זצ״ל. ויה״ר שהקב״ה ישלח לו רפואה שלמה מן השמים בעגלא ובזמן קריב.

כן עלי להודות לגאון הרב דב ליאור שליט״א, מלפנים רב העיר ואב״ד קרית ארבע היא חברון ת״ו, שנועצתי בו בשאלות רבות, ותמיד הרב משיב בהסברה ובנעימות ומקבל אותי ואת תלמידי בסבר פנים יפות, ותורת א״י וגבורתה ניכרת בו בעל עת. והנני לברכו שיזכה לאורך ימים ושנים טובות בבריאות גופא ונהורא מעליא, עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו.

בייחוד עלי להודות למו״ר הגאון הרב יעקב אריאל, מלפנים רב העיר ואב״ד רמת גן ת״ו, ונשיא מכון התורה והארץ, אשר מאז כהונתי ברבנות מלווה אותי בעצה ותושייה בפסיקת הלכה ובהנהגת הרבנות והקהילה, והרבה מתשובותיו שזורות בתוך הספר. הרבה עידוד ותמיכה קבלתי מהרב, ותמיד בנעימות וסבלנות. והנני לברכו שיזכה לאורך ימים ושנים טובות להגדיל תורה ולהאדירה, ויזכה להמשיך לזכות את הרבים בבריאות גופא ונהורא מעליא, עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו.

מזה למעלה משנתיים זיכני השי״ת להיות מחובשי ביהמ״ד בישיבת איתמר שבנחלת אפרים בשומרון. ראש הישיבה ומייסדה הרב אביחי רונצקי זצ״ל ליווה אותה במשך כעשרים שנה, ולצערנו הרב נתבקש לבית עולמו לאחר מחלה וייסורים קשים ביום ראשון של חוה״מ פסח תשע״ח. בשנה האחרונה לחייו זכיתי להסתופף בצילו בביהמ״ד בישיבה ואי אפשר היה שלא להתפעל משקידתו והתמדתו הגדולה בלימוד הגמ׳ תוך כדי יסורים וקשיים. הרב רונצקי היה איש חסד עצום ובעל מידות וענווה גדולה, ועליו אפשר לומר את דברי הגמ׳ (יומא דף פ״ו ע״א) ״פלוני שלמדו תורה, ראו כמה נאים דרכיו וכמה מתוקנים מעשיו עליו הכתוב אומר ׳ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר׳ (ישעיהו מ״ט ג׳). זכה הרב רונצקי שהתקדש שם שמים על ידו בחייו ובמותו. למרות תפקידיו הבכירים, וביניהם היותו הרב הראשי לצה״ל, שמענו לאחר מותו מהורים שכולים על הנהגתו הקבועה לחזק משפחות של הורים שכולים ואלמנות ויתומים לנחמם ולעודדם במשך שנים. הנהגתו הזכירה את דוד המלך, שלמרות תפקידיו הציבוריים הגדולים, היה עוסק בכל יום גם במצוקות הפרט (עיין גמ׳ ברכות דף ד׳ ע״א), ולא תתואר מסירות נפשו בעניין זה. בכל סוף ׳זמן׳ בישיבה, נוהג היה הרב רונצקי לעשות סיום מסכת, ואף בימיו האחרונים בערב פסח בא לביהמ״ד, שהתמלא בתלמידים ובוגרים שבאו להתפלל וללמוד לרפואתו, ובשארית כוחותיו האחרונים סיים את מסכת ביצה, ולאחר כמה ימים הלך לבית עולמו, ובכך נפרד מביהמ״ד מתוך שמחה של מצווה לגמרה של תורה. חבל על דאבדין ולא משתכחין. ויה״ר שבית מדרשו ירבה חיילים בתורה ורוחו ומידותיו האצילויות ימשיכו להתנוסס בבית מדרשו, ונזכה להמשיך בדרכו בלימוד התורה והתמדתה עד כי יבוא ינון. ואנו תפילה שהשי״ת ישלח נחמה מן השמים לרעייתו הרבנית רונית הי״ו הממשיכה ללוות את הישיבה בדאגה ובמסירות, ולכל יוצאי חלציו ומשפחתו.

בייחוד עלי להודות לאכסניא שבה ובתמיכתה יוצא הספר לאור, הלא היא מכון התורה והארץ, בנשיאותו של מו״ר הגאון הרב יעקב אריאל שליט״א, שנוסד בכפר דרום ת״ו וכעת שוכן ביישוב שבי דרום ת״ו בראשותו של הרה״ג יהודה עמיחי שליט״א ובניהולו

של הרב עמיטל בראלי שליט״א, אשר ידיו רב להם בהוצאות ספרים ופרסומים תורניים מגידולי תורת א״י בשאלות של תחיית הקדוש על אדמת הקודש. ויה״ר שהמכון ייטע שורשים ויתחזק וירבה תורה ודעת ויזכה לחזור ולהיות נטוע במקומו בכפר דרום תובב״א.

כן עלי להודות למועצה הדתית האזורית גולן בראשותו של ר׳ יצחק נס הי״ו על הסיוע בהוצאת הספר. ישלם לו ה׳ שכרו ויזכה לבריאות גופא ונהורא מעליא.

עלי להודות לה׳ כי הגדיל עלי חסדו וספרנו התקבל בעין יפה בבית המדרש, וועדת הפרס ע״ש מרן הגר״ש ישראלי זצ״ל מיסודם של ישיבת ׳מרכז הרב׳ והכולל ׳ארץ חמדה׳ זיכו אותנו בפרס ליצירה תורנית לשנת תשע״ה על הספר מבשן אשיב ח״א, ומענקם סייע בהמשך עבודתנו, גם בחומר וגם בעידוד הרוח, להמשיך להעלות את דברינו על הכתב. ויה״ר שנמצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם.

עלי להודות לקהילת רמת מגשימים ולכל משתתפי השיעורים, שאלמלי הם ושאלותיהם לא היו הדברים מתלבנים, ומכל מלמדיי השכלתי ומתלמידיי יותר מכולם. ויה״ר שנזכה לראות את יישובנו המושתת על ת״ת עם ד״א משגשג ופורח וגדל בתושבים לשם ולתפארה, ויזכנו השי״ת לגדל את כל בני קהילתנו שיהיו חכמים ונבונים אוהבי ה׳ יראי אלוקים אנשי אמת זרע קודש דבקים בה׳ ומאירים את העולם בתורה ומעשים טובים, ונזכה להיות נטועים על אדמתנו ולא נינטש עוד מעל אדמתנו אכי״ר.

עלי להודות באופן מיוחד לר׳ אברהם אנקונינה הי״ו ראש וראשון למצוות ׳ומבשריך אל תתעלם׳ בקהילתנו, וידיו רב לו בהגדלת תורה והאדרתה, ואוהב רבנן הוא, שעודדני וסייעני ללא הרף להמשיך בעבודתנו להגדיל תורה. ויה״ר שיזכה לרוב נחת הוא ואשתו מכל יוצאי חלציו לאורך ימים ושנים טובות ונעימות בבריאות גופא ונהורא מעליא. ויזכה בפרנסה מרובה מידו הרחבה להמשיך ולזכות את הרבים ולהגדיל תורה.

״הרבה למדתי מרבותי, ומחברי יותר, ומתלמידי יותר מכולם״ (תענית דף ז׳ ע״א) עלי להודות לתלמידי מהישיבה הגבוהה באיתמר, שחלק מהתשובות שבספר נאמרו בשנתיים האחרונות במסגרת השיעורים הכלליים בישיבה ונתלבנו ונצרפו על ידם, ובייחוד התשובות בחלק אבן העזר שנאמרו כשלמדנו בישיבה מסכת כתובות. והנני לברכם שיזכו לגדול בתורה וביר״ש ובמידות טובות ויתקדש שם שמים על ידם, ויזכו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתנו באהבה, לאורך ימים ושנים טובות ונזכה להרבות גבולנו בתלמידים אכי״ר.

כן עלי להודות לאחד מחשובי ישיבתנו, הרב רועי ז׳ק שליט״א, על העידוד ועל ליבון סוגיות רבות שבספר, ואף עזרני במציאת מקורות. ישלם לו ה׳ שכרו, ויזכה להמשיך לכתוב ספרים ולהגדיל תורה ולהאדירה בבריאות גופא ונהורא מעליא. כן עלי להודות לעמוד הימיני של ישיבתנו, הרב עמיחי כינרתי שליט״א על העזרה והעידוד להוצאת הספר. ישלם לו ה׳ שכרו, ויזכה להמשיך לגדל תלמידנו בתורה ויראה, בבריאות גופא ונהורא מעליא. כן עלי להודות לרב אברהם כספי שליט״א על העזרה התמיכה והעידוד

שעזרו לי בעבודתי, ישלם לו ה׳ שכרו. ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה לאורך ימים ושנים טובות בבריאות גופא ונהורא מעליא.

עלי להודות לראשי העמותה של ישיבתנו ר׳ ארי סינגר הי״ו ור׳ יעקב ברנד הי״ו הדואגים להצלחתה ושיגשוגה של הישיבה. ישלם ה׳ להם שכרם ויזכו לבריאות גופו ונהורא מעליא לאורך ימים ושנים טובות.

כן הנני להודות להנהלת הישיבה באיתמר העוסקים בהחזקתה פיתוחה ושגשוגה, הלא הם ר׳ אברהם כהן הי״ו המנהל המסור במשך שנים רבות, המכתת רגליו ממקום למקום למענה של הישיבה והחזקתה במסירות אין קץ. ישלם ה׳ לו שכרו, ויזכה לאורך ימים ושנים טובות הוא ואשתו עפרה שתחי׳, שגם היא עובדת במסירות למען הישיבה, ויזכו לרוב נחת מכל יוצאי חלציהם בבריאות ובנחת.

כן עלי להודות לר׳ אריה גולדברגר הי״ו מנכ״ל הישיבה, המוסר נפשו ימים ולילות לבניין הישיבה שגשוגה ופיתוחה והחזקת אברכיה ותלמידיה, וידיו רב לו בעניינים רבים למען התורה בניין הארץ וההתיישבות בה, ובסיוע לזולת ולנצרכים. ישלם לו ה׳ שכרו הטוב, ויזכו הוא ואשתו לרוב נחת ושמחה מכל יוצאי חלציו בבריאות גופא ונהורא מעליא לאורך ימים ושנים טובות.

כן עלי להודות לבוגר ישיבתנו שלומי אזולאי הי״ו שנכנס בעת האחרונה לניהול וגיוס משאבים למענה ופיתוחה של ישיבתנו, ועושה זאת בכישרון ובמקצועיות. ויה״ר שהשי״ת ישלח לו ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו בבריאות גופא ונהורא מעליא, ויזכה להצעיד את ישיבתנו להצלחה ושגשוג.

הנני מודה לגב׳ ר׳ גלעד שתחי׳ על ההקלדה של התשובות, ולרב בעז אופן הי״ו על עריכת הספר בדייקנות ובבהירות, וכמעשהו בראשונה כן מעשהו בשנייה בסגנון נעים וקריא. ימלא ה׳ משאלות לבם לטובה.

ספר זה נכתב לע״נ סבתי מרת זהבה (זושא) לסמן לבית ווגנר ז״ל, שהלכה לבית עולמה ביום ד׳ כ״ו בשבט תשע״ז. סבתא הייתה אוד מוצל מאש, היחידה מכל משפחתה ששרדה את התופת האיומה של שנות השואה וזכתה להקים בית נאמן בישראל עם סבי גרשון ז״ל. היא הייתה אשת חיל עטרת בעלה שליוותה אותו במשך כל ימי חייו במסירות ודאגה אין קץ והיו דוגמא ומופת לזוגיות ואהבה ששרתה ביניהם. זכתה להקים דור ישרים מבורך ותמכה בחומר וברוח ובאהבה גדולה בכל יוצאי חלציה. נלב״ע בשיבה טובה בעיה״ק ירושלים ומנוחתה כבוד בהר המנוחות בעיה״ק ירושלים. לזכרה הקדשתי פרק בסוף הספר שהוא דברי הספד שנאמרו על ידי בהלווייתה. תנצב״ה.

ואחרון אחרון חביב, הנני מודה מקרב לב לאשתי דניאלה הי״ו, אשר עומדת לימיני בכל שנות נישואינו, משקיעה מסירות אין קץ בגידול ילדינו ונושאת עמי יחד בעול הרבנות והישיבה בבינה יתירה, וידה רב לה בהוראת תורה לנשות ישראל ובהרבות טהרה וקדושה בבתי ישראל ובהדרכת כלות המקימות את בתיהן בדרך התורה, ושלי – שלה הוא. ישלם

לה ה׳ שכרה הטוב ותזכה להרבות תורה בנשות ישראל. ויה״ר מלפני אבינו שבשמים שנזכה יחד לגדל את בנינו ובנותינו לתורה וירי״ש ומדות טובות מתוך בריאות נחת ושמחה. ונזכה לראות בשמחתם. ויה״ר שנהיה אנחנו וצאצאינו, וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך, וזאת התורה לא תמוש מפינו ומפי זרענו ומפי זרע זרענו מעתה ועד עולם אכי״ר.

והנני תפילה להשי״ת שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבריי, ויהי נעם ה׳ אלוקינו ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה ידינו כוננהו.

אורח חיים